

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 2 Aralık 2022

Gönderim Tarihi: 14 Kasım 2022

Yayımlanma Tarihi: 20 Aralık 2022 Atıf

Künyesi: İÇLİ, Ahmet (2022), “Kız Destanı Üzerine Sembolik Okumalar”, **International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 3, S. 2, s. 81-104

“KIZ DESTANI ÜZERİNE SEMBOLİK OKUMALAR”

Ahmet İÇLİ¹

10.54566/turas.1203914

ÖZ

Fiziksel, teknolojik veya ekonomik anlamda gücü elinde bulunduran, dünyaya yahut çevresine bu bağlamda yaptırım uygulayıp hâkim olmak isteyen, diğerlerini kendi emelleri, hedefleri, amaçları ya da ihtiyaçlarını karşılamak için birer araç olarak kullanan zihniyetler sürekli var olmuştur. Bu zihniyet, kendinden olmayanı din, kültür, toplum, kişilik, zekâ, politik ve/veya ekonomik statü noktasında bir şekilde ötekileştirip zayıflatabilmiş; zayıf olanları, zayıflattıklarını ve yaşamdan bezdirdiklerini kendi emelleri uğruna kolayca harcayabilmiştir. Bir nevi kendilerini yaşam alanının yegâne sahibi ve koruyucusu olarak niteleyen bu güç(ler), başkalarına özgür bir alan bırakmamaktadır. Ayrıca, özgür bir alan bulduklarında böyle bir alanı, kendi geniş özgürlükleri için kullanmakta; kendilerinden olmayanları bu alandan uzaklaştırarak daha dar bir alana mahkûm etmektedirler. Bu zihniyet, başkalarının yaşam hak ve şekline müdahalede bulunup onların kendi algılarına göre bir yaşam sürmelerini,

¹ Prof. Dr., Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-Posta: ahmet.icli@batman.edu.tr, ORCID 0000-0002-7478-7518

kendilerine hizmet etmeleri gerektiğini dayatmaktadır. Ancak, tarih boyunca bu algıya karşı olan sembol duruşlar söz konusudur. Farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda bu dayatmalara ve zihniyete karşı çıkan sembol isimler vardır. Birçok medeniyet, din, kültür ve devletin oluşumunun bu türden baskılara bir reaksiyon olduğu söylenebilir. Birçok mitolojik ve efsanevi anlatımda, destan ve romanlarda bu türden konulara rastlanabilmektedir. Edebî anlatımlarda, hikâye bağlamında, mesnevi nazım şeklinde yazılan birçok eserde, bu algı ve dayatmalar ile bunlara karşı duruşların anlatıldığı görülür. Kadınların bir araya geldiği ve önemli günlerinin ritüellerinden/okumalarından biri olan Kız Destanı, diğer adıyla Kız Mevlidi, bu türden konuyu işleyen önemli bir eserdir. Zengin bir Yahudi ile fakir Müslüman bir ailenin dramını konu edinen, şahıs kadrosu dar olan bu hikâyenin başkahramanı isimsiz genç bir kızdır. Bu genç kız, fakir bir ailenin üyesi olmakla birlikte, akıllı ve zekidir. Kız, ailesine ve kendisine uygulanan, yardım ve fayda kisveli/görünümlü olan ancak hakikatte dayatma, kölelik ve ekonomik baskı olan bu algıyı sezip buna karşı bir çözüm arayışında bulunur. Kendini yaşamın merkezinde, kilit noktasında ve dev aynasında gören bu zihniyete karşı duruşun simgesi olan bu genç kız, kendisine biçilen rollerden sıyrılarak hakikati haykıran ve savunan özgür bir kahramana dönüşür. Tüm kız çocukları, aileler hatta halklar için bir sembol olarak sunulan genç kızın bu hikâyesi, Türk edebiyatında çokça okunan metinlerden biridir. Eser, bir genç kızın ekonomik dayatmalarla yaşam hakkının elinden alınmasına karşı duruşunu, önemli bir örneklem olarak sunan ender metinlerden biridir. Makalede, hikâyenin kısa bir özeti verildikten sonra genç kızın mücadelesinden kesitler sunularak içerik analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kız, Kız Mevlidi, Kız Destanı, Yahudi, Müslüman Aile, Ekonomik Güç.

SYMBOLIC READINGS ON THE EPIC STORY OF A GIRL

There have always been mentalities that hold the power physically, technologically or economically, that want to impose sanctions and dominate the world or its environment in this context, and use others as a tool to meet their own ambitions, goals, purposes or needs. This mentality can easily spend it for its own purposes by marginalizing the non-self in terms of religion, culture, society, personality, intelligence, political and/or economic status. This mentality can somehow marginalize and weaken those who are not themselves in terms of religion, culture, society, personality, intelligence, political and/or economic status. And they can easily spend the weak people or the ones they left weak for his own ambitions and goals. This mentality, by interfering with the right to life and lifestyle of others, imposes that they should lead a life according to their own perceptions and serve themselves. However, throughout history, there are symbolic stances against this perception. In different periods and

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

in different geographies, there are symbolic names that oppose these impositions. It can be said that the formation of many civilizations, religions, cultures and states is a reaction to such negative persecution and oppression. Such subjects can be found in many mythological and legendary narratives, epics and novels. In literary narratives, in the context of stories, it can be seen that these perceptions and impositions and the stances against them are described in many works written in the form of masnawi verse. One of the indispensable rituals/readings of women when they come together, Kız Destanı (:Epic Story of a Girl) Journey, also known as Kız Mevlidi (:Mawlid or Rebirth of Girl/Maiden), is an important work that deals with this kind of subject. The protagonist of this story, which is about the drama of a rich Jewish family and a poor Muslim family, is an unnamed young girl. This young girl is smart and intelligent, despite being a member of a poor family. The girl senses a perception that is applied to her family and herself, which looks like help and benefit, but in reality is an imposition, pressure and oppression, and seeks a solution against it. This young girl, who is the symbol of stance against the mentality that sees herself at the center of life, at the key point and in the giant mirror, turns into a free hero who screams and defends the truth by getting rid of the roles assigned to her. This story of the young girl, which is presented as a symbol and image for all girls, families and even peoples, is one of the most widely read texts in Turkish literature. The work is one of the rare texts that presents a young girl's stance against economic imposition and taking her right to life as an important example for all humanity. In our article, after giving a brief summary of the story, a content analysis will be made by presenting sections from the struggle of the young girl.

Keywords: Girl, Epic Story of a Girl, Jewish, Muslim Family, Economic Dominion.

GİRİŞ

Yaşam alanıyla uyum ve hayatın devamlılığını sağlamak tüm canlı formları için gereklidir. İnsanlar, hayatının önemli bir bölümünü yaşam çevrelerini tanıma, tanımlama, anlama ve adlandırma ile geçirmektedir. Bu süreç, insanların yaşama tutunmaları için gerekli ve önemlidir. Bu gereklilik, temel ihtiyaçları sağlamanın önemli bir adımıdır. Barınma ve beslenme noktasında fiziki devamlılık gibi sosyal bir varlık olarak toplum hayatının ve bireysel olarak ayakta kalmak adına ruhsal yapının güçlü olması için insanoğlunun sürekli bir devinim hâlinde olduğu görülür. Birey olarak toplum içinde yaşayan insanların, gıda ve barınma hususlarına riayet etmeleri, bunları geliştirmeleri, tecrübeleri ile geleceğe taşınmaları, bilgilerini üretime dökmeleri elzem bir harekettir.

İnsanlığın devamlılığı, ihtiyaçların karşılanması ile birebir ilişkilendirilir. Fiziksel, biyolojik, ruhsal ve toplumsal olarak devamlılığını sağlamada türün diğer bireyleriyle birlikteliğin sağlanması gerekmektedir. Toplumların oluşumu, temel ihtiyaçların karşılanması noktasında ortak bir aklın ürünüdür. İnsanoğlu, oluşturduğu kültür ve

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 2, 2022

medeniyetlerle yeryüzüne tutunmaya çalışmıştır. Farklı coğrafyalarda yaşayan her insanın çevresiyle uyumu ve dünyada yaşaması, bu birliktelikle olmaktadır. Birliktelik öncelikle aile ile başlar. Ardından yakın akraba, mahalle, köy, ilçe, şehir, ülke ve dünya hatta başka yaşam alanları sıralaması gelir. Bunun yanı sıra din, düşünce, fikir ve duygu gibi algılara/inanışlara göre kendi içinde farklı iletişim ağları oluşur. Her bir ailenin deneyim ve tecrübelerine bağlı olarak diğer ailelerden ayrıştığı bilinmektedir. Aynı durum, diğer yapılanmalarda da söz konusudur. Bunu din bağlamında da değerlendirmek mümkündür.

Uyum sürecinin, bir farklılık ve ötekileştirme aracına dönüşmesinden öte, dünyada yaşama tutunma bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bireysel algılar, birey ve toplum oluşumları, dinî yapılanmalar, kültürlerin dünyaya olan bakış açıları gibi hususlar, istenmeyen farklılıklara sebebiyet vermektedir. Ötekileştirme ile sonuçlandırılan farklılıklar; çoğu zaman diğerini yok sayma, kabullenmeme yahut ona hayat hakkı tanımama gibi insanlığa yakışmayan davranışların sergilenmesine sebep olmaktadır. Karşılıklı yapılan bu türden her davranış, yeryüzünün yaşam alanı olarak devam etmesini ve insanlığın burada tutunmasını engelleyici mahiyettedir.

Çalışmamıza² konu olan *Kız Destanı*'nda, ekonomik gücü elinde bulunduran bir Yahudi'nin fakir komşusunu hem din hem de ekonomik güç bağlamında ötekileştirdiği, kendini ondan üstün gördüğü teması işlenmiştir. Eserde; Yahudi'nin Müslüman aileyi ve dinini hor görmesi ve Yahudilik inancına girmesi için ekonomik refah örneklemeyle sunulan bir aksiyon söz konusudur. Yahudi'nin bu tavrı, Müslüman aileyi küçük görmesine sebep olmaktadır. Anlatı, Yahudi'nin kimsesiz ve yardıma muhtaç olanlardan bile kendi menfaati adına yararlanmaya çalışması imgesiyle verilmiştir. Belli bir dönem kadın meclislerinin önemli okumalarından olan *Kız Destanı*'nın tespit edilebilen onlarca yazma nüshası bulunmaktadır. Birçok defa matbaada basılan eser üzerinde iki nüsha eksenli Latin harflerine aktarımın yapıldığı kıymetli bir çalışma (Ersoylu 1996) vardır. Çalışmada, eserin dil hususiyetleri belirtilmiş, sözlüğü hazırlanmıştır. Eser, içerik analizi bağlamında değerlendirildiğinde, farklı okumaların yapılacağı kıymetli bir muhteva barındırmaktadır. Birçok açıdan incelenebilen eserde, zengin bir Yahudi'nin planladığı bir yaşam ile bireylerin kendi özel ve/veya benimsedikleri hayat tarzı arasında yapacakları seçim izleği, ayrı bir önem taşımaktadır ki kanaatimizce çerçeve hikâye budur. Makalede, metinden örnekler ve analizlerle

² Bu makale, henüz tamamlanmamış olan "Kız Destanı"nın en eski yazma nüshalarının karşılaştırmalı yayını ile yapı ve izlek konularının her yönüyle incelendiği kitap çalışmamızdan esinlenerek yazılmıştır. Eser üzerinde çalışmalarımız devam etmekte olup burada işlenen konular, kitabımızdan kesitler taşımaktadır. Yayımlanacak kitabımızda, burada işlenen konular, aynen veya daha genişletilmiş haliyle yer almıştır.

destanın/hikâyenin bu yönüne vurgu yapılmıştır. İncelemede öncelikle, *Kız Mevlidi* hakkında kısa bilgi verilmiş ardından dramatik aksiyonu oluşturan vaka parçaları bağlamında hikâyenin kısa bir özeti sunulmuştur. Daha sonra hikâyenin içerik analizinde bulunulmuştur. İncelememizde, hem Ersoylu (1996) tarafından hazırlanan çalışma hem de İçli'nin (2022) eserin özetini verdiği ansiklopedi maddesinden yararlanılmıştır. Eserden alıntılarda Arap harfli basılı metin (H. 1314) ve Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonu, ASL 578 Mc. 36'ya kayıtlı yazma nüsha esas alınmıştır.

1. Eserin Tanıtımı ve Özeti

1.1. Kız Mevlidi Hakkında

Halk tipi anlatı özelliği taşıyan eserin,³ Yusuf Meddah tarafından yazıldığı düşünülmektedir. Kadınların toplantı günlerinin önemli okumalarından biri olan bu mevlit, kendi çapında bir şöhret bulmuştur. Bunun en önemli göstergesi kütüphanelerdeki yazma nüshalarıdır. Birçok yazma nüshasında Allah'ın adının zikriyle başlaması, eserin bir ritüel çerçevesinde okunduğunun işaretidir. Tahkiyeye dayalı bu mesnevinin konusu, Müslüman bir kız etrafında şekillenmiştir. Eser, nüshalara göre farklı olmakla birlikte 300 beyit civarındadır. Mesnevinin aruz vezninin *Fâilâtün Fâilâtün Fâilün* kalıbıyla yazıldığı ifade edilmekle birlikte 11'li hece veznine uygun diğer kalıplara uyumlu beyitler, dizeler, kelimelerin varlığı söz konusudur. Birçok dizede değişik kalıpları veren okumalar bulunur. Ayrıca farklı kalıplara da uygun olmayan kullanımlar söz konusudur.⁴ Eser, akademik inceleme ve sunum itibarıyla, ilk olarak bir nüsha üzerinden Amil Çelebioğlu (1977, 1999, 2018) tarafından tanıtılmıştır. Daha sonra *Kız Destanı* ismiyle; iki nüsha esaslı bir okuma ve dil incelemesiyle birlikte Halil Ersoylu (1996) tarafından yayımlanmıştır. Kütüphanelerde, onlarca yazma ve basma nüshası bulunan hikâyenin farklı başlıkları bulunur. En yaygın olanları *Kız Mevlidi* ve *Kız Destanı*'dir. Ancak *Hikâyet-i Kız Maa Cühûd*, *Hikâyet-i Kız u Cühûd* adlarıyla da anılmaktadır. Divan edebiyatının oluşum döneminde kaleme alındığı düşünülen *Kız Mevlidi*, dil ve üslup açısından da önem arz etmektedir.

1.2. Kız Mevlidi'nin Özeti

Eserin kısa özeti şöyledir⁵: Şam şehrinde, Müslüman bir aile ile Yahudi komşusu yaşar. Müslüman ana ve babanın bir kızları vardır. Bu aile yoksuldur ve ekonomik sıkıntılar

³ Eser hakkında geniş bilgi için bkz. İçli, Ahmet. "Hikâyet-i Kız u Cühûd / Kız Mevlidi / Kız Destanı (Yûsuf-ı Meddâh)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/hikayet-i-kiz-u-cuhud-kiz-mevlidi-kiz-destani-yusuf-i-meddah>. [Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2022].

⁴ Vezin ve kalıplarda bu türden tasarruflar için bkz. (İçli 2020)

⁵ Eserin özeti için İçli'nin (2022) verdiği bilgiler esas alınmıştır.

çekmektedir. Yahudi komşu, onların açlığa varacak derecedeki fakirliklerini öğrenir ve dini ile ve zenginliğini örnek vererek Müslüman ailenin fakirlikten kurtuluşunun ancak İslamiyet'i terk edip Yahudilerin inancını benimsemesiyle gerçekleşeceği fikrini aileye kabullendirmeye çalışır. Bunun yanı sıra ailenin kız üyesiyle evlenmeyi gündeme getirir. Bu sayede Müslüman ailenin zenginleşebileceğini ifade eder. Böylece açlıktan ölmenin eşğine gelmiş aileyi ikna etme çabasına girişir. Yahudi komşu, baba ile konuşur. Baba, ailesinin açlıktan ölmesine razı değildir. Bu öneriyi eşine açar. Esasında karşı durmakla birlikte, kızın açlık ile sınanmasını konuşurlarken kız anne ve babasının dediklerini duyar. Kendisinin de İslamiyet'i/Muhammed dinini terk etmeyeceği fikrini ısrarcı bir dille ailesine bildirir. Yoksullukla mücadele için farklı bir çözüm önerisi getirir. Plân, kendisinin pazarda köle olarak satılması, elde edilen parayla ailenin geçiminin sağlanmasıdır. Anne ve babası her ne kadar razı olmasalar da kız çocuğu onları ikna eder. Böylece dinlerini terk etmeden Müslümanca yaşayabileceklerdir. Kızın uygulamaya koyduğu plân işler ve kız, genç bir tüccara satılır. Bu tüccarın bir gözü görmemektedir. Genç tüccar, kızını kendi evine getirir. Ancak o gece, bir komşusuna davetlidir. Genç tüccar, komşusunda yediği yemekten sonra uykuya dalar. Rüya Hz. Peygamber'i görür. Bu rüyada, Hz. Peygamber, açlıktan ölme tehlikesine karşın İslamiyet'i terk etmeyen bu kızın özgürleştirilmesini ve ailesine gönderilmesini tüccardan istemektedir. Tüccara da sabah uyandığında görmeyen gözünün iyileşeceği işaretini verir. Sabah uyanan genç, görmeyen gözünün iyileştiğini fark edince olanları kızın ağzından da dinler. Kıza bir miktar daha para verip onu ailesine gönderir. Olanları anne ve babasına aktaran kız, ailesiyle birlikte müreffeh bir şekilde özgürce yaşamaya devam eder.

2. Kız Mevlidi'nde İzlek

2.1. Hikâyenin Aksiyonunun İzleksel Kurgusu

Kurgu bağlamından bakıldığında eserde öncelikle fakir, ama mutlu bir aile portresinin çizildiği görülür. Ancak açlık ve sefaletin ulaştığı boyut ailenin yaşamını ve yaşam alanını daraltmıştır. Anlatıcı, ailenin bu durumunu örnek vererek ülkü değer bağlamında hakikatin yanında durmanın önemini, İslam dininin güzelliklerini ve Müslümanlığın gerekliliklerini aktarmakta; karşıt değer düzleminde ise Yahudi komşu sembolizmi ile ekonomik sultayı ele almaktadır. Bu değerlerin aktarımında bulunmak için bazı sembolik ifadeler ve motifler kullanan anlatıcı, izleksel kurguyu kız çocuğunun attığı adımlar sonucu beklenen hususlara ulaştırmayı hedeflemiştir. Ayrıca anlatıcı, tüm olayın etrafında döndüğü ana eksen olan Hz. Muhammed ve İslam dini çerçevesinde, Hz. Peygamber'i bir rüya motifiyle hikâyeye dâhil etmiştir. Olay

örgüsündeki kişilerin, isimleri verilmemiş olup sadece cinsiyetleri ve statüleri belirtilmiştir. Bu durum eserin her ne kadar Şam/Suriye ve Arap coğrafyası ya da farklı bir kültüre ait unsurları taşısa bile evrenselliğine atıfta bulunmaktadır. Verilmek istenen mesaj, bu türden olayların her şahıs için geçerliliğini koruduğu yönündedir. Bu mesaj hikâyenin sonuç bölümünde açıkça ifade edilir.

2.1.1. Yahudi ve Onun Varlık Alanı

Metinde Yahudi şöyle tanıılır; Yahudi Şam şehrinde yaşamaktadır. Malı ve imkânları çok olmasına rağmen hasut/kıskanç bir kimliğe sahiptir. Yahudi, herkesi ister zengin ister fakir olsun kıskanmakta, onlardan daha fazla kazanmayı planlamakta hatta onları kendi emri ve hizmeti altına almaya çalışmaktadır, o herkesin imkânlarını ve güçlerini kendi gücüne güç katmak için istemekte; herkesi ve tüm imkânları kendi emelleri uğruna kullanmayı arzulamaktadır. Yahudi'nin altınlarının ve malının haddi ve hesabı yoktur. Ancak onun gönlü, bu zenginliğe rağmen kibir ve kin ile doludur. Kibirli Yahudi, malı ve mülkünün çok olmasına ve gücüne güvenmektedir. Onun kini, hakikat elçisi ve toplumdaki ayrıştırmayı, ekonomik dengesizliği ortadan kaldıran İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed Mustafa ile ona inananlardır. Bu kin, onun ekonomik sultasına karşı duran herkese karşı bitmeyecek şekilde varlığını devam ettirir:

Dinle imdi bir mucizât diyeyüm/Ol Muhammed mucizâtın söyleyüm

Şehr-i Şâmda var ıdı hem bir Cühûd / Mâl esbâbı ıssı idi ol hasûd

Hiç hesâbı yok idi altunmun/ İllâ mâlı çok idi nihâyet anun

İllâ gönlü dolu idi kibr ü kîn / Mustafâ'ya düşman idi ol la'în (s. 3)⁶

2.1.2. Toplumun Gelecek Kaygısı: Kız Evlat

Hikâyede kız anlatılırken dramatize edilmiş bir üslup kullanılır. Güzelliğine değer biçilemeyen bir özellikte olan bu kız, huy olarak da güzel olup temiz ahlaklıdır. Herkes hatta başka şehirler ve ülkeler onun güzelliğinden ve iyiliğinden haberdardır. Herkesin gözdesi bir güzellik ve davranışa sahip olan bu kıza bir anlamda herkes ulaşmak istemektedir. Esasında bu anlatım, kız çocuğunun Müslüman kimliği ile uyusmaktadır. Müslümanlıktan herkesin ulaşmayı hayal ettiği güzellikler ve hakikatler ortaya çıkmaktadır. Çünkü çocuk, gelecek ve hayatın tam merkezindedir. Eğer gelecek yoksa yaşanan dünyanın bir anlamı yoktur. Bu kız öyle bir güzelliğindedir ki güneş bile onun yüzüne bakmaya utanır, ay kendi yüzünü tırmalayıp parçalar. Onun saçlarının âşıkların boynuna dolanmış bir bent gibi aktarılması esasında, herkesin ona ilgi duyduğu, onun

⁶ Parantez içindeki sayfa numaraları, kaynakçada belirtilen basılı nüshanın sayfasını belirtmektedir.

yaşamının herkesin dilinde olduğu metaforunun bir yorumudur. Bu kıza ne can ne de gönül bakarak doymazken feleğin işine bakın ki onu ve ailesi açlıkla sınanmaktadır:

Hak ana virmiş idi bir kız ayâl / Hüsni yavlak hûb idi hulki kemâl

Gülyüzi gâyetde hûb ol nigâr / Sevinür hüsnine anun il ü şâr

Gün utanurdu görüp gabgabını / Mahv ider yüzi anun mehtâbını

Degme bir zülfinde anun bir kemend / Bir girih bin âşıkun boynuna bend

Cân gönül doymazıdı bakışına / Gel imdi bak sen felegün işine

Hak Teâlâ bunlara virdi belâ / Ne çâre ol işe Hakdan gele (s. 3-4)

2.1.3. Müslüman Ailenin Yoksulluk ve Açlık ile İmtihanı

Hikâye boyunca ailenin birçok özelliği verilerek önemli tasvirler yapılmaktadır. Giriş bölümünde kısaca şöyle tanıtılır: Şam şehrinde Yahudi bir şahsın Müslüman bir komşusu vardır. Allah bu aileye öyle bir imtihan vermiştir ki çaresi zor bulunabilir cinstendir. Bu aile; baba, eşi ve kızı toplamda üç kişiden oluşmaktadır. Dünyalık adına ne varsa, bu aileden uzaklaşmıştır. Hatta yaşam standartları yoksulluk sınırının bile altındadır.

Atası miskîn hem yohsul idi / Ol Cühûdun mâlı katı çok idi

Kalmadı bir lokma bunlara yemege / Gayret ider kimseye mâl vir dimege

Üç gün üç gice yiyecek bulmadı / Açlıktan gözlere uyku gelmedi

Üçü dahı üç gice aç yatdılar / Âciz olup nice kanlar yutdılar (s. 4)

2.1.4. Yahudi'nin Gizli Planı

Yahudi, Müslüman komşusunun açlıktan kırıldığını bilmektedir. Fırsat kollayan Yahudi, Müslüman aileyi kendi emelleri uğruna kullanmayı, kızının yani ailenin (Müslümanların) geleceğinin üzerine ipotek koyup onları kendine önce muhtaç sonra mecbur etmek için gizli bir plan yapar. Öncelikle aileyi ziyaret eder, onlara yiyecek götürür. Baba ile konuşmaya başlayan Yahudi, yeni öğreniyormuş algısıyla ailenin hâl ve hatırını sorar. Hatta Müslüman komşuyu çok sevdiği bağlamında birçok açıklamada bulunur. Yahudi'nin plânının anlatıldığı bu bölümde, öncelikle Yahudi'nin onların hâlerinden haberdar oluşu, bu bilgiye sahip oluşu verilir. Bu ifadeler, bu türden insanların, bilmedikleri ya da haberlerinin olmayışı gibi bir tavrın bertaraf edilmesi adına önemlidir. Müslüman baba, başından geçen bütün olayları anlatır, bunun nasıl sonuçlanacağı konusunda tereddüt yaşadığını, dertlerini ve hâllerini bilecek

kimselerinin olmadığını belirtir. Eşinin ve kızının bu acıya ve açlığa nasıl katlanacağını ifade eder ve olayı sadece ona aktardığını ekler. Yahudi komşu ailenin bu durumdan kurtulabileceğini, gam, acı ve kederin huzur ve mutluluğa dönüşebileceğini söyler. Bu işin çok kolay olduğunu, yapacakları tek şeyin Kâbe'ye (İslam'a) yönelmeyip Yahudiliği benimsemeleri ve kızlarını ona vermeleridir. Aksi takdirde onların açlık ve sıkıntılarla boğuşacağı tehdidinde bulunmayı ihmal etmez. Onları kendi tercihini benimsemeleri konusunda mecburi bir öneri ile baş başa bırakır:

Komşusu Yehûd anun hâlin bilür/Turur ol it anın evine varur

Geldi eve okur anı ol Yehûd/Dinle imdi ne diyiser ol hasûd

Sana bir söz dir isem sen tutasın /Gussadan sen şâzılığa yetesin

Didi Müselmân ana n'itmek gerek / Bu işe nice devâ itmek gerek

Dînini terk eyle bizüm dîne dön / Gel puta tap Ka'beye eyleme yön (yk. 55b-56b)⁷

Tâ ki cümle mâlîmun yarısını / Sana virem eğer dilersen beni

Hem ol kızını dahi virgil bana / Sözüüm işit gerçek direm sana

Sözüüm kabûl idüp viresen kavle söz / Kızını seni tutam cândan azîz

Râzı olup [sen] sözüme vir kızın / Yok dir isen di bile sözüün

Benimle bu işi kabûl kılun/Yohsa üçünüz de açlıktan ölün (s. 5-6)

2.1.5. Müslüman Ailenin Duruşu

Baba, Yahudi komşusuna, teklifini ailesiyle birlikte düşünmesi gerektiğini söyler. Her ne kadar kesin olmasa da babanın, ailesini açlığın pençesinden kurtarma çarelerinden birinin Yahudi'nin teklifinin değerlendirilmesi yönünde olduğu görülür. Eşiyle görüşen baba, açlık konusunda eşinden bir anlamda çözüm arayışında bulunmasını ve teklifi sorgulamasını ister. Ama hem bir eş hem de bir anne olarak kadın, çok net ve dik bir duruş sergileyerek erkeğin bu düşünceyi ailesiyle paylaşmasına bile karşı çıkar. Bu türden badireleri çok atlattıklarını, bu sürecin de geçeceğini, şimdi var olan durumun nefsin ve şeytanın bir aldatmacası olduğunu, Yahudi'ye (ekonomik baskıya) itibar edilmemesini, Yahudi'nin sözünü dinleyip dünya malını dinlerine tercih etmemeyi, gerekirse açlıktan ölebileceklerini ancak hakikatten uzaklaşılması gerektiğini kocasına ısrarcı bir dille aktarır. Eşinden bu tür cevapları aldığı anda ikna olur. Ancak kız çocuğunun buna dayanacak gücünün olup olmayacağını sorgulandığı bir süreç de

⁷ Parantez içinde (yk.) olarak belirtilen kısımlar, kaynakçada belirtilen yazma nüshanın 55 ve 56. yapraklarında geçmektedir.

yaşanır. Hikâyenin daha sonraki bölümünde olay örgüsüne kız çocuğu katılacaktır.

*Avratına ol sözi bir bir ayân / Söyledi o mel'ûnün sözün hemân
Ne kim ol mel'ûn didise söyledi / Avratına külli ma'lûm eyledi
Avrat anı işidüp âh eyledi / Üşdi gussı gitdi ol Allâh didi
Yine aklın dirdi turdı öri / Gözi kanlı yaş tolup geldi ileri
Avrat der kim zinhâr ey mahremim / Ey dildâr-ı yârüm benüm hemdemüm
Bunca yıldur hoş dirilirüz bile / Sen beri gel bunlardan ibret ala
Key sakın seni ol İblîs-i la'în / Aldatmasun billah terk itme dîn
Cinânı bu cihâna satmagıl / Dünyâ için dînüni terk itmegil
Muhammed dîni gibi dîn kanda var / Ya yoksulluk günü gibi gün nerde var
Sen Muhammed dînini elden koma / Sakla dînüni ahdini [sen] sıma
Olmasın kim didigini tutasun / Varup dünyâlığa dînün satasın
Mel'ûnün sözün işitme yine / Cân fedâ olsun Muhammed dînine
Ko bizi sen açlığa ölelüm / Dînimiz yolunda kurban olalım
Ol Muhammed dîni üzre kim öle / Yarın anda mün 'imi dırâz ola
Çün Müselmân avratına söyledi / Derd ile bir kezin âh eyledi
Müselmân avratına eydür sözün / Eyi söz illâ n'ola hâli kızun
Bizcileyin açlığa ol döymeye / İş bu yolda ben de ölem dimeye
Ay yüzlü ala gözlü ter burun / Gelelim açlığa döymeye bugün (s. 6-7)*

2.1.6. Kul Pazarında Özgür Yaşamlar

Hikâyenin ana kurgusunun şekillendiği ve önemli bir rotaya girdiği bu bölümde tüm olanları gören ve konuşulanları duyan kız çocuğu olay örgüsüne dâhil olur. Kız da annesi gibi hakikat yolundan ayrılmayacağını dile getirir. Her ne kadar çocuk da olsa Müslümanların ve hakikatin savunucularının basit dünya malı ve geçimi için dininden, düşüncesinden, hakikat anlayışından özgürlüklerinden ve algılarından ayrılmayacaklarını ısrarcı bir dille belirtir. Ailesine layık bir çocuk olduğunu, gerekirse açlıktan öleceğini ancak Yahudî'nin tekliflerini reddetmeleri gerektiğini söyler. Kız bu bağlamda bir çözüm yolu bulur ve pazarda köle olarak satılmasını önerir.

Ailesinin, kızın bu önerisine birçok konuda itirazı vardır. Anne ve baba yavrularını köle

olarak vereceği kaygısını yaşar. Ancak kız, Yahudi'nin teklifine razı olurlarsa sürekli bir baş eğikliği içinde olacaklarını ifade eder. Çünkü açlıktan kurtuluşlarının onun eliyle olacağından dolayı sürekli minnet altında kalacaklardır. Bunun sonucunda İslamiyet'ten uzaklaşacaklarını, bu dünyada itibar kaybı yaşayacaklarını, öte dünyanın da elden gidebileceğini hatırlatır, böylece ailesini ikna eder. Ailesinin itirazlarına rağmen gelecekleri olan kız çocuğu, bir satıcıya köle olduğu belirtilerek verilir. Annesi kızının gurbet ellere verilmemesi, satılacaksa da şehrili biri olması konusunda öneride bulunur. Amacı arada bir kızını görme isteğidir. Ancak şehirden hiç kimse kıza talip olmaz. Kızı pazarda bir gözü görmeyen genç bir tüccar satın alır. Kızının çözümünden ve fedakârlığından başka çaresi olmayan gönlü buruk baba, genç tüccarın ısrarı üzerine kızını ona verir. Kızın bu işlemdeki amacı, bu satıştan kazanılan para ile ailesinin geçiminin sağlanmasıdır. Yoksa asla ve kata kızın köleleştirilmesi değildir. Ayrıca teklif kızdan gelmiştir. Kız, başkasının zorlama ve baskısıyla ekonomik bağlamda müreffeh, fakat dayatmacı bir hayat yaşamaktansa, özgür olmayı benimseyen bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Kızın bu düşüncesinde Yahudi komşunun zelil olma algısı vardır. Eğer Yahudi'nin bu kadar överek bahsettiği güzel nimetleri kabul etmeyip pazarda köle olarak satılmayı göze alırsa Yahudi, utanç içinde kalacak hatta boynu bükülecek en nihayetinde de beklentisini gerçekleştiremeyecektir.

*Gördi hadden geçdi bunların sözi / Babasına söyledi kız kendözi
Kız aydur ey baba ben ölürsem n'ola / Ben başımı komuşam işbu yola
İman ehli dînün elden koya mı / Ölmek için kimse dînin kıya mı
Ben miyem size muvâfık olmayan / Ol Muhammed dîni üzre ölmeyen
Ben bu dînden key baba ayrılmayam / Ya Muhammed dîni üzre ölmeyem
Tut baba sözüm işit sen benim / Sizün için kurban olsun [bu] cânım
Size bir söz diyem billâh tutun / Yarın beni pazara iletün satun
Kızum dime bana tanlamayalar / Bu işden bir nesne anlamayalar
Sataram bunu karavaşdur digil / Bahamı al tahıla virgil yegil
Beni terk it dînününi terk eyleme / Sakla dînün civânmerdlük eyleme
Dönme dînünden sakın sen kendini / Ol elinle oda yakma canını
Bir kişiye viricek sen hod beni / Karavaşdur deyü sat sakla dini
Var pazara ilet beni ey ata / Pazara dellâla vir tâ kim sata*

Sözüm işit maslahat eyle durur / Ol Cühûdun boynun ol büküp durur (s. 7-8)

2.1.7. Evlattan Ayrı Kalan Canlar

Kız çocuğunun babasından ve annesinden ayrılışının dramatize edildiği bölümde kızın annesi için duygu dolu sözleri, hikâyede önemli bir yer tutmaktadır. Kız, annesinin üzülmelerini istememekte, ona kendi ahvâlinin iyi olduğu haberinin babası tarafından iletilmesini belirtmektedir. Baba, kızın annesine, olanları anlatır ama anne yüreği buna dayanmaz. Kendini yiyip bitiren annenin feryadı içler acısıdır. Kız çocuğunu satıp kazandığı altınla geçimini sağlayan bir anne konumunda olduğunu hissetmesi onu daha fazla mustarip kılmaktadır. Ancak bu hususta kız çocuğu babası aracılığıyla annesini teselli etmekte, bu algının yanlış olduğunu bildirmekte, özgür ruhların bazı bedeller ödemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

*Çün işitdi işbu sözi anası / Ey der ana ey cânımın cânânesi
Gönlümün eglencesi görgülü nigâr / Hiç döye mi satmağa seni ciğer
Ne diyeyüm kızım satam ben seni / Hasret odına sen yakma beni
Kişi bağrın kesüp ata sata mı / Dahi vara hem uyuyup yata mı
Kız aydur pes iti ne kılalum / Nice bir âcizliğe yakılalum
Üç kişi açuz hiçbir lokma yok / Sakin ol nefis olmazsa tok
Satmak olmaz dîni dünyâlık için / Bağrımız miskînlik ile oldı hûn
Çünkü bu açlığa biz kılavuz / Kasd ile ansız da kâfir olavuz
Her kim ol kasd ide kendisine / Öyle bil ki zâlim oldı özine
Gider î mân şöyle kalur bîgümân / Tâ ebed kala tamuda câvidân
Didi dünyâyâ satun almaya dîn / Görmeyesün yarın tâmuda odın
Dîn yolında sat beni sakla dini / komuşam yolunıza başı cânı
Siz de beni terk idün dînyolına / Dîn ele girmez amma oğul bulına
Anası bîçâre olup uydı söze / Kızını satmağa hem virdi rızâ
Didi bâri satma gurbet iline / Satar isen şehirliye sat yine
Şehirliye sat kim görem turam yüzin / Vakit bâri işidem turam sözün (s. 8-9)*

Hikâyede kız çocuğunun annesi için okuduğu şiir, babasına yaptığı tembihlemeler de önemli simge değerler barındırmaktadır.

*Eger sorar ise senden hâlümü / Dıyesın hoşdur deyü ahvâlümü
Bir yiğit şehirli digil aldı satun / Diler eve ilete idine hatun
Ey baba zinhâr anam sorarsa sana/Nice don geydirdi dirse sana
İbrişimden geydirdiği tonı /Ta ki gussa ile geçmeye günü
Aydasun zinhâr evden çıkmasun /Kız ayâllar yüzine ol bakmasun
Nitekim kızlar göre ol benüm gibi / Hasret odına tutuşa yüreği
Aralarında hem ol beni görmeye/Gide aklı kendisini dirmeye (s. 12)*

Anne ve babanın figanları günden güne artar. Annenin kızı için yaktığı ağıt, yürek yakan cinstendir. Ayrıca baba bu durum karşısında daha da üzülür. Kızını kaybetmenin yanı sıra eşini kaybetme ile karşı karşıyadır. Ama tek bir çıkar yolu vardır. O da sabretmek. Bunun yanı sıra aile, çocuğuna yardım etmesini Allah'tan beklemektedir.

Dilerüm ki düşmüşü kaldırasın / Hem bu sırrı Ahmede bildiresin (s.16)

2.1.8. Gözlerin Açılması Yolculuğu

Olay örgüsünün bu kısmında, kız çocuğunun tüccar tarafından eve götürülmesi, tüccarın bir arkadaşının evine davetli olması, orada uyuması, gördüğü rüyanın ardından kızı ailesine göndermesi vaka parçaları bulunmaktadır. Genç tüccarın bir gözü görmemektedir. Gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber ondan kız çocuğunu özgür bırakmasını ister. Genç tüccar bunun için bir işaret ister. Sabah uyanınca görmeyen gözünün açılacağı müjdesini alır. Bunun gereğini yapacağına söz vermesinin ardından uyandığında gözünün gördüğünü fark edince, kıza başka hediyeler de verip onu ailesine gönderir. Bu süreçte kız ile konuşup olayın iç yüzünü öğrenmeyi ihmal etmemiştir. Tüccarın kıza olan hitaplarının duygusal aktarımları, dini hakikat için yaptıklarının doğruluğu gibi birçok konuşmanın yapıldığı bu parçalar hikâyenin sonuç bölümüdür.

*Didi kim gel helâl eyle sen bana / Kim karavaş didigümi ben sana
Ben hatâ kıldum işimi bilmedüm / Yüz sürüp sana hıdmet kılmadum
Kız kardaş ol bana sen ey nigâr / Atan anan şimdi yollara bakar
Şol yüz altun şükrâne virem sana / Yüri var girü evinüzden yana (s. 22)*

2.2. Dramatik Aksiyonu Sağlayan Unsurlar: Eserin Sembol, Kavram ve Motif

Dünyası

Eserin muhtevasına bakıldığında, giriş bölümünde ailelerin tanıtımı, gelişme bölümünde Müslüman ailenin yaşadıkları, sonuç bölümünde ise kızın ailesine kavuşması konuları görülür. Yukarıda vaka parçaları hâlinde sunulan olay örgüsündeki konular birçok tasvir, benzetme unsurları, sembolik okuma, imgesel çözümleme ve arketipsel tahlil barındırır. Makalenin bu bölümünde *Kız Mevlidi*'nin muhteva incelemesinden kesitlere yer verilecektir. Her bir muhteva hususiyeti için bir izlek belirlenmiştir. Bu izlekler, sembol, kavram ve motif bağlamında, anlam örüntüleri ve benzeşim noktaları açıklanmak suretiyle sunulmuştur. Eserlerin izleklerinin, anlam dünyalarının, imge ve simge değerlerinin, simgesel ve kavramsal boyutlarının incelenmesi önemli bir araştırma alanıdır. Bu konuda öncül bazı çalışmalar söz konusudur.⁸ Eser, arketipsel sembolizm incelemeleri noktasında birçok hususu barındırmaktadır. Özellikle kahraman arketipi çerçevesinde maceraya çağrı, yolculuk ve dönüş izlekleri incelenebilecek önemli hususlardandır.⁹ İzleksel kurgu açısından önemli olan yuvarlak masa arketipine incelememizde yer verilmiştir.¹⁰

Hikâyenin dramatik aksiyonunu oluşturan temel vaka parçaları söz konusudur. Hikâye, Yahudi komşunun, Müslüman kızın ve ailenin tasviri ile başlar. Ardından Yahudi'nin yaptığı gizli plan, ailenin bir araya gelişi ve çözüm arayışı, kızın pazarda köle olarak satılması, gözü görmeyen tüccar, görülen rüya ve kızın ailesine geri dönüşü olay örgüsü ile devam eder. Olay örgüsünün sembolik açıklaması ve değerlendirmesi Korkmaz'ın KORA (2002) şemasına göre sade bir şekilde tablo olarak özetlenebilir:

⁸ Konuyla ilgili olarak bunlardan bazıları kaynakçada belirtilmiştir (Korkmaz, 2002); (İçli 2010), (Şahin, 2010).

⁹ Bu konuya, ilgili kitap çalışmamızda yer verilmiştir.

¹⁰ Arketipler için kaynakçada belirtilen esere (Gökeri, 1979; Jung 2005) bakılabilir.

Tablo 1: İzlekteki Ülkü ve karşı Değerler

	Ülkü Değer	Karşı Değer
Kişi	Kız, Anne, Baba, Gözü Görmeyen Genç Tüccar, Tüccarın komşusu	Yahudi
Kavram	Özgürlük Huzur, Mutluluk, Kanaat, Samimiyet, Sabır, Çare Arama, Komşuluk İlişkileri, Hakikat, Dine Bağlılık	Kölelik, Ekonomik Baskı Açlık, Tehdit, Kıskançlık, Tamah, Açgözlülük, Ayrıştırma, Ötekileştirme, Hile ve Düzenbazlık, İhanet, Geçici ve hileli özgürlük, Lüks yaşam, Yoklukla korkutma, şantaj
Simge	Hz. Muhammed (İslam Dini), Kâbe, rüya, Görmeyen Göz, Tüccarın komşusunun evi	Cadı, Yahudilik, Yahudi'nin evi

2.2.1. Rüya ve Hz. Peygamber Motifi

Eserde, dramatik aksiyonu sağlayan vaka parçalarından biri kızın satıldığı genç tüccarın gördüğü rüyadır. Bu rüya motifinde Hz. Peygamber vardır. Rüyaya göre tüccar, Hz. Peygamber ile konuşur ve şefaate nail olur, tüccarın görmeyen gözü açılır. Bu rüya sonucunda kız çocuğu özgürleşir, ailesiyle mutlu ve mesut yaşar. Hikâyenin birçok nüshasında, başlık olarak “mucize” tabirinin bulunması bu rüya kaynaklıdır. Gerçek anlamda böyle bir rüyanın ve mucizenin varlığı İslam tarihçilerinin ilgi alanına girmektedir. Söz konusu tartışmanın ilgili anabilim dalınca yapılması daha uygundur. Ancak hikâyede bu motifin varlığı hakkında, şunlar söylenebilir ki bunlar da söz konusu eserin bir kurmaca metin olduğu ve eserin sembolik yönü noktasındadır. Öncelikle, eserde baştan sona Hz. Peygamber sevgisi ve onun tebliğ ettiği İslamiyet'e olan bağlılık vurgulanmaktadır. Hz. Peygamber'e bağlı bir aileye ve onun sevgisiyle dolu bir kıza Hz. Peygamber'in (ve dinin) kurtarıcı rol ile gönderilmesi yazar tarafından rüya kurgusalıyla verilmiş olsa gerektir. Nitekim kurmaca eserlerde yazarların/anlatıcıların kendi dünyalarını şekillendirdikleri bilinmektedir.

2.2.2. Komşuluk: Ötekileştirmeye Karşın Birleştirme ve Sahiplenme Gücü

Eserin kurgusunda iki farklı dinin temsilcisi mahiyetinde iki aile vardır. Hem Yahudi hem de Müslüman toplumun birlikte yaşadığı bir ortam olmasına rağmen Yahudiler arasında bir grupun başkalarının yaşam tarzına müdahale etmeye kalktığı görülür. Hikâyedeki kurguda öteki algısı ile verilen Yahudi'nin ötekileştirmeye maruz kalmadığı aksine Müslüman ailenin Yahudi komşu tarafından ötekileştirildiği

gözlemlenir. Eserin başında Yahudi, bir komşu olarak sunulmaktadır. O hiçbir şekilde dışlanmamıştır. Ayrıca Yahudi, Müslüman aile ile görüştüğünde baba, onu kendi komşusu olarak bildiği için ona aile sırlarını açmıştır. Evinde yiyecek bir yemeğin olmayışından açlık ile imtihanlarına kadar tüm bilgileri ona iletmiştir. Ancak Yahudi, onların düşkünlükleri ve yaşadıkları ekonomik krizi kendi perspektifinden avantaja çevirmek istemektedir. Komşuluğun gereği olan destek ve sahip çıkma, son tahlilde dinleyip anlama çabası yerine komşuyu kendine muhtaç ve mecbur etme stratejisi geliştirir. Esasında komşuluk, hiçbir din, meslek, statü vb. konuda farklılığı gözetmeden sırf aynı ortam ve imkânlarda yaşadıklarından dolayı yakınındakilerle birlik olmaktır. Fakat hikâyedeki Yahudi, hem din hem de ekonomik statü bağlamında komşusunu ötekileştirme yoluna gitmiştir.

Hikâyede komşuluk bağlamında ikinci bir anlatım daha vardır ki o da kızı satın alan genç tüccarın komşusudur. Bu komşu, gözü görmeyen tüccar arkadaşını evine davet eder. Amacı onunla hasbihâl etmek ve dertleşmektir. Bu şahsın daveti, genç kızın macerasının farklı bir yön almasına vesile olur. Çünkü tüccar hem yorgunluğundan hem de geç olmaktan dolayı arkadaşının evinde uyur. Kızın özgür bir birey olduğuna vesile olan kurgusal rüya bu evde görülür. Rüyanın, gerçeği hayal bağlamında anlatma ve düşünce bağlamında değerlendirilmesi de mümkündür. Böylece rüya, bireylerin gelecek hayalleri ve gerçekleri ifade edişleri için bir motif ve üslup olarak da belirebilir. Rüya ile bu ev, kızın aslen köle olmayıp özgürleşme yolunun yolcusu olduğunu gösteren bir komşu evi olarak önemli bir simge değere dönüşür. Bu ev ve sahibi, özgürleştirme yoluna giden bir menzil iken Yahudi ve Yahudi'nin evi köleleştirmeye götüren imgesel açılımları barındırır. Kız, görünürde kölelik aslında özgürleşme yolculuğuna çıkar. Esasından kızın gününü gün ederek yaşaması ve zengin bir hayat sürmesi Yahudi'nin evi olarak sunulur. Oysa bu ev, kız için tamamıyla köleliğe giden bir yoldur. Kızın, kölelikten özgürlüğüne yeniden kanat çırpması ve ailesine yeniden kavuşması ise kızı satın alan tüccarın komşusunun evinde yaşananlar iledir. Bu ev, kızın özgürleşme yolculuğunu tamamlayıp evine geri dönüşü simgeleyen önemli arketipsel mekân ve süreçtir. Mekân bağlamında bakıldığında ikisi de ev iken birinin köleliğe diğerinin ise özgürlüğe açılan kapılarının olduğu görülür.

2.2.3. Yaşamın Farklı Boyutlarının Varlığı Simgesi: Görmeyen Göz

Her ne kadar gerçek manada görmeyen bir gözün varlığı olsa bile, bu gözün simge değer özellik taşıdığı söylenebilir. İnsanın iki gözü, dünyanın farklı bakış açılarıyla görülmesinin simge değeridir. Zengin ama fakirlerin hâlinde anlamayan kişilerin, eserde bir gözü görmeyen birey olarak sunulmuş olması muhtemeldir. Yapılacak olan

sembolik okumalarla eserin imgesel kurgusuna önemli katkılar sunulabilir. Şöyle ki; Hz. Peygamber ve İslamiyet'in iyi anlaşılması ve hissedilmesi sonucunda, dünyadaki yaşamlara dair bilgi sahibi olunabildiği ve insanlara yardım etmenin yolunun açılabilirdiği vurgusu yapılmaktadır. Nihayetinde, parası olan bir tüccarın köle edinme macerası, Hz. Peygamber'in gelişi ile sonlanmıştır. Eserde, ekonomik gücün ve bir yönüyle de kölelik statüsünün Hz. Peygamber ile farklı bir mecraya yöneldiğinin sembolik anlatımları söz konusudur. Bu eser vesilesiyle, Hz. Peygamber'in mücadelesi bir kez daha yinelenmiştir. Geçim telaşı yüzünden dahi olsa kişilerin köleleştirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Eserde, zengin bir tüccar olan gencin gözünün açılması, onun hakikatlere karşı olan tavırlarını etkilemiştir. Bir anlamda, İslamiyet ve Hz. Peygamber, genç tüccarın gözünü açmış, o da gerçek dünyada yapması gerekenleri yapmış, fakir insanların zenginleşmesi için gerekli adımı atmıştır. Genç tüccar ve Yahudi kendi dinlerini yaşayan zengin kişiliklerdir. Her ikisinin düşüncesinde dinlerini yaşamak hatta yaşatmak ve öteki âlemde mutlu ve huzurlu olmak vardır. Ayrıca bunu başkaları için de düşünüp onların kendi dinlerinde olmasını tasarlamaktadır. Yahudi bu bağlamda değerlendirmelerde bulunarak hakiki dinin kendisinin inancı olduğunu vurgulamaktadır. Aynı şekilde genç tüccar da buna inanmaktadır. Dikkat edilmesi gereken husus şudur: Yahudi inancı, kendisine evlenme bahanesiyle daimî bir bağlılık, dininden dönme ve aileyi bir anlamda kızı satın alıp daima kendine muhtaç etme prensibine dayanırken; Hz. Muhammed'in, İslamiyet'in ve Müslüman gencin prensibi ise özgürleştirmeye yöneliktir. Nihayetinde de böyle olmuş, gözü açılan ve hakikatleri öğrenen tüccar, kızı özgürleştirip, geçimini sağlayacak sermaye konusunda da destek olarak ailesine göndermiştir.

2.2.4. Geleceğin İnşası ve Dizaynı Çalışmaları

Eserde gelecek inşası ve tasarım bağlamında iki algının varlığı görülür. Algıların biri Müslüman aile diğeri ise Yahudi perspektifindedir. Müslüman baba, anne ve kız çocuğunun da bu konuda kendi içinde bir görüş farklılığı vardır. Yahudi; komplo, tehdit, şantaj ve teklifleriyle Müslüman komşusunun geleceğini rehin almayı, onların geleceği üzerine ipotek koymayı plânlarken Müslüman aile, çocuklarının yaşam mücadelesini kazanmasını istemektedir. Anne ve babanın öncül görevlerinden biri, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Ancak bir şekilde bu ihtiyaçların temininde bir problem çıktığı görülmektedir. Yahudi komşu, bu problemi çıkar ilişkisi bağlamında değerlendirir ve aileyi yok olabilme tehdidiyle karşı karşıya bırakır. Daha doğrusu getirdiği öneri ve seçeneği kabul etmek zorunda bırakır. Ona göre bu gelecek, yok olacaktır. Eğer aile, Yahudi kimliğine sığınır, çocuklarının yani geleceklerinin

yaşayabileceğini aksi takdirde tümünün öleceğini, korku unsuru olarak kullanılır. Bundaki amacı, bahse konu geleceğin kendi dünyasında düzenlenmesi ve Müslüman kimliğinin bu dünyadan silinmesidir. Yahudilik merkezli bir bakış açısının savunulduğu bu düşüncede çevreye yardımdan ziyade, kendini onlara kabul ettirme gibi bir gücün varlığından bahsetmek mümkündür.

Müslüman baba; yoksulluk, açlık ve çaresizliğin getirmiş olduğu bir algıyla olsa gerek, Yahudi'nin önerisini değerlendirmek ister. Çünkü başka komşulardan ses seda gelmezken Yahudi ona destek ve sahip çıkma endişesini taşıyarak gelir. Çocuğunun açlık ile pençeleşmesinden ve/veya yok olma tehlikesinden sıyrılarak hiç olmazsa bir umut endişesiyle Yahudi'ye tutunmayı aklından geçirir. Buna karşın ailenin bir diğer üyesi olan anne, çok net ve kesin bir tavır sergileyerek, geleceği/kızı hakkındaki farklı düşüncelerini dile getirir ve eşini ikna etmeye çalışır. Anne, başkasına esir olmadan özgür bir yaşam sürmeyi öncelediğini ısrarla belirtir. Ancak her ne kadar doğru bir adım atsa da bu türden bir konuşmanın içine bile girmesi onu rahatsız etmiştir. Çünkü konuşulanları ailenin küçük ferdi ve hayat bağlamında gelecekleri olan kız çocuğu duymuştur. Annesine benzer bir algıya sahip olan çocuk, kendisini bir oyuncak gibi kullanmak isteyen Yahudi'ye ciddi bir ders vermek ister. Hakikate bağlı bir ailenin, başkalarının şantaj ve baskıcı tavırlarına karşı direnmesi gerektiğini vurgulayan kız, ekonomik sebeplerden ötürü hayat hakkındaki düşüncelerinin değişmemesi gerektiğini düşünmektedir. Aç kalmamak adına din değiştirme ile karşı karşıya kalan aileyi ayakta tutacak duruş ve görüş kız tarafından dile/gündeme getirilir. Kızın algısı, anne ve baba ile aynıdır. Ancak anne ve baba onun çaresizlik içinde kıvranaacağı endişesi taşır. Kız, açlığa ve yoksulluğa anne ve babası gibi kendisinin de dayanacak gücünün olduğunu dile getirince aile de kendinde güç bulur. Yahudi'nin kendi üzerlerindeki tasarruflarını hiçe sayarak farklı bir yola ve arayışa girerler. Kızın, köle olarak pazarda satılması düşüncesi anne ve baba tarafından mecburi bir seçeneğe ve karara dönüşür. Tüm bu hususlar, insanî yaşam hakkının hile ve şantajla bireylerin elinden alınmaya çalışılmasının bir görüntüsüdür. Ayrıca temel geçim hakkının bir lütuf gibi sunulması, insanları en kötü şartlara maruz bırakmanın ya da onlara o korkuyu yaşatmanın, zorunluluk ve mecburiyete bir diğer deyişle baskı ve korkuya dönüştürmenin izleri eserde görülür. Bunun karşısında ise ailenin özelde ise kız çocuğunun tüm baskılara rağmen dik durup eğilmeyen ve bunlara karşı duran bir gelecek ve yaşam algısının varlığı açık bir şekilde görülmektedir.

2.2.5. Geçici Hevesler Uğruna Yaşam tarzından Vazgeçmeyen Özgür Ruhlar

Din ve yaşam tarzına bağlılık birçok eserde işlenen motiflerdendir. Hikâyede, hem Yahudi komşu hem Müslüman aile kendi dinlerinin, toplumlarının ya da milletlerinin benimsediği bir yaşam tarzına sahiptirler. Din kelimesinin toplum ve yaşam ile anlam bağını sürdürmesi, yaşam çeşidinin bir dine dönüşmesi olarak telakki edilebilir. Bireyler, kendilik bilinci ve/veya içinde yaşadıkları toplumun, kültürün ve medeniyetlerin kodlarını barındıran yaşamları ile vardır. Hikâyeye, farklı kod taşıyan bireylerin başkalarının yaşam telakkilerini değiştirme ve onları kendisi gibi yapma telaşı ve kaygısında olan baskıcı ruhlar ile özgür ruhlar arasında geçen önemli bir medeniyet sunumudur. Hikâyeye göre, Yahudi kültürü, geçici hevesler, arzular ve basit geçim unsurlarıyla özgür Müslümanları ve insanları yok etme endişesi taşır. Hikâyeye, Yahudi algının diğer insanları kendi dini içinde görüp bu türden farklılık ve zenginlik arz eden özgür ruhları kendi hegemonyası altına alma algısının bir yansımasıdır. Ancak hikâyeden anlaşıldığı kadarıyla her ne kadar mecburi ve istemsiz bir yönelme olsa da hakikatte bu tür algılara karşı duran özgür ruhların yaşamları doğru algı olarak sunulmaktadır. Hatta hikâyeye, bu algıyı taşıyan kişilere karşı bir tartışma ve mücadele alanı olur. Genç kız, özgür ruhunu, kendisini zorla almak isteyen, bu güce zorunlu bir yönelmeyi tercih etmez. Aksine özgür bir kararla başkasına köle olarak satılmayı benimser. Hikâyede vurgulanan esas hususun bu olduğu hissedilir. Çünkü bir mecburiyet ve seçim hakkı arasında doğru olanın aile tarafından yapıldığı görülmektedir. Zorlama ile verilecek karardansa gurur ve onurla bir duruş sergilenebilir. Hikâyede belirtilmek istenen adı kölelik bile olsa, istemli ve özgür ruhun bir tercihi olan bu husus, zorunlu bir seçimden daha iyi ve doğru adım olabilir. Sonuçta da beklenen olmuş, dininden ve hakikatten ayrılmayan genç kızın bu adımı, görmeyen gözlerin açılmasına neden olmuştur. Bu algı değişimi sonrasında ise kızın tamamıyla daha zengin ve müreffeh bir özgür ruh olarak yaşamına devam ettiği görülür.

2.2.6. Aile, Din ve Yaşam Onurunun Korunmasının Simgesi: Çocuk

Hikâyede, fakir bir aile ile zengin bir komşunun macerası belirgin bir şekilde görülmektedir. Kendi onuru ve gururuyla yaşayan bireylerin, başkalarının hedefinde olduğu dile getirilmektedir. Özgür ruhların, başkalarının hegemonyasının ve baskıcı güçlerinin biteceği endişesini taşıyanların içinde sürekli bir korku unsuru oldukları açık bir şekilde görülmektedir. Bundan dolayı da hem aile yapısı hem de ekonomik refah, insanı insanca yaşama alanından çıkarmak isteyen ve doymak bilmeyen kişilerin tehdidi altındadır. Bu algı, eserde Yahudi kimlik üzerinden verilmiştir. Eserde yanlışlığı vurgulanan, komşunun insanlık onuru adına destek olması ya da onu anlaması gereken

verde, ondan yararlanma algısının varlığıdır. Yahudi komşu veya muktedir olma algısı, bir öteki olarak özgür yaşadığı bir şehirde komşularını ve insanları kendisine hizmet eden ve kendi refahı için çalışan birer köle olarak hayal etmektedir. Bir yönüyle aile onurunu ve yaşam hakkını tehdit etmektedir. Öncelikle fakir ama onurlu insanların yaşamlarını takip etmekte, onların zayıf noktalarını yakalamakta ardında da onları kendine bağlayıcı şantaj, hile ve zincirler oluşturmaktadır. Bu algı ile çocuk ve gelecek ipotek altına alınmak istenmektedir. Bir anne ve baba için belki de en zor olan, başkasının açlık tehdidiyle sınanmaları sonucunda ailesinden bir bireyi özellikle kızını bu algıya teslim etmek olsa gerektir. Bu durum hem aile hem insanlık hem de dinler açısından bir onur meselesidir. Hikâyenin bu bağlamda kurgusu, esas olayı özetler mahiyettedir: Kız, aile şerefi için kendisinin köle pazarında satılmasına razı olmaktadır. Hikâyede bu duruş, kız çocuklarının aileleri için yaptıkları fedakârlık bağlamında sunulmaktadır. Bu çocuk bir kurban değil, aksine kurban edilmemek için tüm kız çocuklarına örneklik teşkil etmektedir. Hikâyenin kurgusunda kızın ailesi için kendini feda etmesi değil, kız çocuğunun kendisi ve ailesi için sağlam bir duruş sergilemesi övülmektedir. Bu kız çocuğu bir simge değer olarak tüm aileler ve genç kızlar için övünç kaynağıdır. Bu öyle bir kızdır ki ailesinin ve özgür ruhların geleceğine bir örneklik teşkil etmiştir. Çünkü o, özgür ruhlu olup dayatmalara başkaldırmıştır.

2.2.7. Yokluk ve Lüks Yaşam Arasında Genç Kız

Kız, dayatmacı zihniyete karşı çıktığı bu yolculukta birçok süreci aşmıştır. Zenginliğe ulaşmış, ama inancından ve özgür düşüncesinden ödün vermiş bir kız ve insan olmak yerine düşüncesini özgürce yaşayan bir köle olmak, kızın attığı önemli ve doğru bir adım olarak vurgulanır. Hikâyede yokluk ve lüks yaşamın iki karşıt unsur olarak çatıştığı ilk izlenim olarak görülmektedir. Bu algı, hikâyeye göre Yahudi ve ekonomik sultayı elinde tutanların bakış açısıdır. İnsanların her durumda bu ikilem arasında bırakılması her zaman için mümkündür. Oysa bu husus, asıl bir durum olmayıp oluşturulmuş ve dayatılmış bir unsur olup başka akıllarca sunulan bir ikilemdir. Hakikatte bu durum var olmayıp, oluşturulan akıl sayesinde gündeme getirilmektedir. Komşu, yoksulluğun pençesine attığı aileyi, özellikle de gelecekleri olan genç kızını, lüks yaşam vaadiyle kendisi gibi yapmak vaadiyle kendisine köle yapmak istemektedir. Bu düşünce, köleleştirme çabasının güzel ve cazip anlatımından başka bir şey değildir. Aile, görüntü seviyesindeki zenginlik algısına maruz bırakılmaktadır. Böylece geleceklerinin de bu görünen algıya göre yaşadığını görünce mutlu olabilecekleri hissini yaşaması noktasında zorunlu bir düşünceye sevk edilmektedir.

Öğrenilmiş çaresizliğin görüntüsü gibi de değerlendirilebilecek bu algı, geleceği

tasarlanmak istenen çocuk tarafından yerle bir edilir. Çocuk, kendisi için bile olsa yanlış bir karara doğru yönelmenin karşısında durur. Bu kız çocuğu, görünürde kendini ateşe atan bir çocuk gibi görünse de öğrenilmiş çaresizliğe başkaldırının ta kendisi olur. Kız bu algı ile dayatmalara karşı duruşun simgesel bir görüntüsü mahiyetine bürünür. Kendisine sunulan lüks yaşamın onu köleleştirdiğinin farkında olan kız, dayatmacı bir lüks yaşam yerine özgür beyin ve düşünceli ama adında görüntüsünde yokluk ve kölelik taşıyan bir yaşamı tercih edebilmektedir. Bahse konu yoksulluk ve yokluğun da bir algı meselesi olduğu genç kız tarafından dayatmacı güce karşı açık bir dille haykırışa dönüşmüştür. Çünkü o, bu algıyı taşıyanların en çok rahatsız olacağı adımı atmıştır. Nitekim görünür ve fani şeyler uğruna hakikatten vazgeçmemiş, göz boyaması ve geçici hevesler karşısında bitmeyen ve değişmeyen yaşamı tercih etmiş; ailesi dahi olsa, kendisine biçilen ve özgür ruhunun, salt ekonomik refah bağlamında başkalarına köle olarak sunulmasına karşı çıkmıştır. Kız çocuğu, bu algısıyla ailesinin vereceği karara bile karşı çıkıp onları hakikate çağırmanın adı olmuştur.

2.2.8. Dayatmacı Güce Karşı Yuvarlak Masayı Kuran Aile

Aile; birlik ve beraberlik, dayanışma ve ortak karar alma mekanizmasıdır. İncelemeye esas hikâyede birlik ve dayanışmanın sembolü olan yuvarlak masa kurulur. Esasında bu yuvarlak masa fiziksel olarak yoktur. Bir toplantı ve fikir alışverişi de masa bağlamında değerlendirilebilir. Bu masa/toplantı, ailenin erkek üyesi olan babanın, kızı ve ailenin kaderi ile ilgili vereceği en önemli kararı, yalnız başına almadığının bir göstergesidir. Baba önce meseleyi eşine açar. Bir anlamda baba vereceği kararı ailesine danışır. Ama baba, kızının açlıktan kurtulması ve müreffeh bir hayatı yaşaması düşüncesini taşımaktadır. Anne ve baba bu konuyu her yönüyle ele alır. Annenin bu kararda olmadığı görülmekle birlikte açlık ve geleceği tümüyle kaybetme düşüncesi onu da endişelendirmektedir. Esasında beklenen karar, kız çocuğunun yani geleceğin, Yahudi algıya, muktedir ekonomik sultaya teslim edilmesidir. Ancak masanın eksik üyesi yani kız çocuğu bu masaya dâhil olur. Kız beklenenden farklı bir çıkışla ailesine karşı olduğunu özgürce dile getirir. Bu husus, Müslüman ve özgür ruhların, gerçekten yana olanların, toplumun ve dünyanın uyumu için çalışanların bir algısı, tercihi ve davranışdır. Oysa rakip ve dayatmacı algı, onların bu karar mekanizmasını bozmaya çalışmaktadır. Kendilerini onlar adına karar verici merci olarak görür. Hikâyede hakikatten yana olanlar (aile), danışmayı, iletişimi güçlü tutan husus(lar) olarak sunulur. Oysa muktedir olmak isteyen dayatmacı güç olarak Yahudi algısı, bu masayı dağıtmak istemektedir. Kızı kendi yanına almak, aileyi parçalamak ve herkesi yoksul bir hayata mecbur ve çaresiz bırakmak algısı eserdeki önemli izleklerdendir. Ancak

buna karşı duruşun simgesi yuvarlak masadır. Arketipsel sembolizm¹¹ okumalarında, yuvarlak masa önemli bir arketip olarak, dayanışma ve ortak karar almamın bir simgesidir. Bu unsur, ailenin birliğinin ve ortak karar mekanizmasının işleyişinin bir göstergesidir. Bir diğer önemli husus, kız çocukları ve kadınların, karar noktasında baba/erkek tarafından reddedilmemesidir. Baba ve anne; kız çocuklarının geleceğine dair kararlarına saygı duymuştur. Bu durum, hikâyede tüm ailelere verilmiş en büyük mesaj olarak sunulmuş önemli izleklerdendir.

SONUÇ

Kız Destanı, *Kız Mevlidi* ve *Kız ile Yahudi Hikâyesi* gibi farklı adlarla bilinen metin, içerisinde birçok sembolik okumayı barındıran önemli bir anlatıdır. Hikâyede genç bir kızın, baskıcı bir güce karşı duruşu anlatılmaktadır. Kurgusal olarak da başarılı bir yapıya sahip olan eserde kimseye isim verilmemiştir. Özellikle kıza isim verilmemesi, olayın tüm kızlara simge değer olarak sunulması yönündedir. Esasında birçok eserin kurgu düzeyinden yazıya aktarılmasında alıcı ve hedef kitle gözetilmektedir. Bu bağlamda, Yusuf Meddah'a ait olduğu düşünülen bu eserin, tüm insanlığa dair izler taşıdığı söylenebilir. Yazarının çevresinden başlayarak herkese hakikatin nasıl olması gerektiğini aktarmak için böyle bir eseri yazdığı söylenebilir.

Kahramanın dişil unsur olarak seçilmesi ayrı bir duruşun simgesel okunuşudur. Genellikle kahramanların erkeklerden seçildiği anlatımların aksine burada başkahraman kızdır. Bu kız, ailesine yön verebilmektedir. Bu kız nesne ve edilgen bir yapıda olmamamın simgesel açılımıdır. Hikâyenin kurgusal düzlemde bir kız bağlamında ele alınması, kız çocuklarına gereken değer verilmesi hususunun bir dışavurumudur. Kızların ve kadınların yapıcı rolü ile aileye olan katkıları yazarı buna itmiş olabilir. Eserde kız çocuklarına gereken değer verilmesi ilkesinin yanında kızların güçleri ile yapabilecekleri; toplum, gerçeklik, insanlık, özgürlük ve dünya adına söyleyecek sözlerinin olduğu açık ve net bir şekilde bir ileti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserin Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan mevlit formatında okunması, kızın ve/veya insanlığın yeniden doğuşuna dair izler taşımaktadır. Çünkü Mevlit her ne kadar bir doğum hikâyesi gibi görülse de esasında, toplumun bir araya gelişi, millet ve birlik olmanın bir şuuru ve yansımasıdır. Aynı türden türküler ve şarkılar nasıl birleştirici bir rol üstlenmekteyse, mevlitler de bu görevi icra eden önemli metinlerdir. Ek olarak, mevlidin doğum olarak anlamlandırılmasının, eserdeki kız çocuğunun

¹¹ Hikâye arketipsel sembolizm okumaları bağlamında birçok önemli arketipi barındırmaktadır. Kitap çalışmamızda bunların tümüne değinilmiştir. Ayrıca bu hususun ayrı bir makale olarak yayımı için gerekli adımlar atılmıştır.

yeniden doğuşuna bir simge değer olduğu söylenebilir. Ayrıca, mevlitlerde bir tören ve ayin ile önem atfetme hususlarına binaen, eserin bu formatta okunması, değerini belirten ayrı bir göstergedir. Eserin bir diğer adının *Kız Destanı* olarak sunulması, kızların yapabilecekleri ve onlar etrafından şekillenen algının gösterilmesi adına önem arz etmektedir. Eser kız çocuklarının yaşamı belirleme, yaşama yön verme noktasında destansı bir güçlerinin olduğunu açıklama yönüyle ayrıca takdire şayandır.

Eser, birçok sembolik okumayı barındırmaktadır. Farklı okumaların yapılabileceği eserin kurgusundan da anlaşılabilir. Çalışmamızda, sadece hikâyenin ana kurgusu ve dramatik aksiyonunu oluşturan hususların kısa bir analizi yapılmıştır. Eserdeki bazı simgesel okumalara bakılacak olursa Yahudi komşunun ekonomik sulta bağlamında insanları kendi emelleri için kullanması, bu algıyı taşıyan herkes için bir simge değer olmaktadır. Bu algı; özgürleştirme, refaha kavuşturma, güzel bir yaşam standardı sunma ve ekonomik açıdan rahat ve huzurlu bir hayatı yaşatma ile geleceği garanti altına almayı sadece görüngenü düzleminde öne çıkarmaktadır. Bu algıyı kıran ve gözler önüne seren ise anlatının başkişisi kızdır. Kız ve ailesi birlikte mutlu ve mesut yaşamının, komşuluk ilişkilerini gözetmenin, hakikatin birer temsilcisidir. Bu aile kendi özgür alanlarında yaşarken, onları özgürleştirme adına dışarıdan bir baskı ile karşılaşır. Ailenin geleceğine ipotek koymayı hedefleyen bu duruşa karşı, aile ve kız çocuğu kendi geleceklerine kendilerinin karar verdiği bir yolculuğa girer. Bu, kızın köle pazarında satılmasından ailesine yeniden kavuşma sürecini kapsayan destansı bir yolculuktur. Yolculuk sonrasında, aile ve kızın çektiği zorluklar yerini huzur ve refaha; köleleştirilme korkusu yerini özgür ruhlara bırakmıştır. Bu yolculuk, ötekileştir(il)menin yok edildiği; birlik, beraberlik ve yardımlaşmanın kazan(ıl)dığı bir alan ve algının simge değeri olur. Bu yolculuk, görmeyen gözleri açarak hayata farklı pencerelerden perspektiflerden bakmanın adı olmuştur. Bu serüven, kız çocuklarının dünyaya dair söylemlerinin olduğunun bir haykırışıdır. Hikâye kız çocuklarına ve onların görüşlerine değer veren ailenin de bir destanıdır. Bu destan, ekonomik sultaya ve baskıya direnen herkesin içinde bir umut yeşerten bir fidanın/kızın hikâyesidir. Bu serüven hakikat arayışında olan herkesin, geçici dünya nimetleriyle mutluluk, refah ve huzur bulma algısının kırılabilceğinin bir göstergesidir. Hikâye, oluşturulan ve dayatılan akla karşı faal ve etkin aklın harekete geçişinin sembolik bir açılımı ve anlatımıdır.

KAYNAKÇA

- Çelebioğlu, Amil (1976), **Sultan II, Murad Devri Mesnevîleri**, Doçentlik Tezi, Erzurum.
- Çelebioğlu, Amil (1999), **Türk Edebiyatında Mesnevi** (XV. yy'a kadar), Kitabevi Yay. İstanbul.
- Çelebioğlu, Amil (2018), **Türk Mesnevi Edebiyatı, Sultan İkinci Murad Devri**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ersoylu, Halil (hızl.) (1996), **Kız Destanı (Hâzâ Hikâyet-i Kız u Cühûd)**, TDK Yay., Ankara.
- Gökeri, A. İ. (1979), "Arketiplere Dayanan Yeni Bir inceleme Yönteminin Tanıtılarak Bazı Romans ve Epik Niteliğinde Yapıtlara Uygulanması" **Ankara Üniversitesi, D.T.C.F.** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- İçli, Ahmet (2020), "Sadreddin'in "Mucize-i Muhammed Mustafa" Adlı Mesnevisi", **Diyanet İlmî Dergi**, 56 / 2 (Haziran 2020), s. 371-389.
- İçli, Ahmet (2022), "Hikâyet-i Kız u Cühûd / Kız Mevlidi / Kız Destanı (Yûsuf-ı Meddâh)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/hikayet-i-kiz-u-cuhud-kiz-mevlidi-kiz-destani-yusuf-i-meddah>. [Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2022].
- İçli, Ahmet (2010), "Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Dramatik Aksiyonu Oluşturan Değerler Üzerine Bir İnceleme", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 20(2), s. 57-78.
- Jung, Carl Gustav (2005), **Dört Arketip**, (Çev. Z. A. Yılmaz), Metis Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Ramazan (2002), "Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler", **Scholarly Dept and Accuracy**, (Lars Johanson Armağanı), 271- 282, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Mecmua**, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonu, ASL 578 Mc. 36
- Şahin, Veysel (2010), "Peyami Safa'nın "Fatih-Harbiye" Adlı Romanında Simgesel Değerler", **Bilig**, S. 55, s. 47-164.